

Kongens ”nei” 10. april 1940

Det tyske angrepet på Norge natten til 9. april 1940 kom uventet på den norske regjeringen.

PUBLISERT: 27.4.2017

Regjeringen samlet seg raskt i Utenriksdepartementets lokaler der lederen for den tyske legasjon i Norge, Curt Bräuer, møtte for å legge fram de tyske kravene for utenriksministeren. Da tyske tropper var i ferd med å erobre alle viktige kystbyer i Sør-Norge, satte Bräuer fram et krav om ubetinget kapitulasjon. Dette ble umiddelbart avslått av den norske regjeringen som imidlertid skjønnte at det var nødvendig å flykte ut fra hovedstaden og dro samme morgen med et ekstratog til Hamar. Kongefamilien fulgte med på toget. Fra Hamar gikk kongefamiliens og regjeringens flukt videre først til Elverum og så til Nybergsund i Trysil hvor de ankom 10. april.

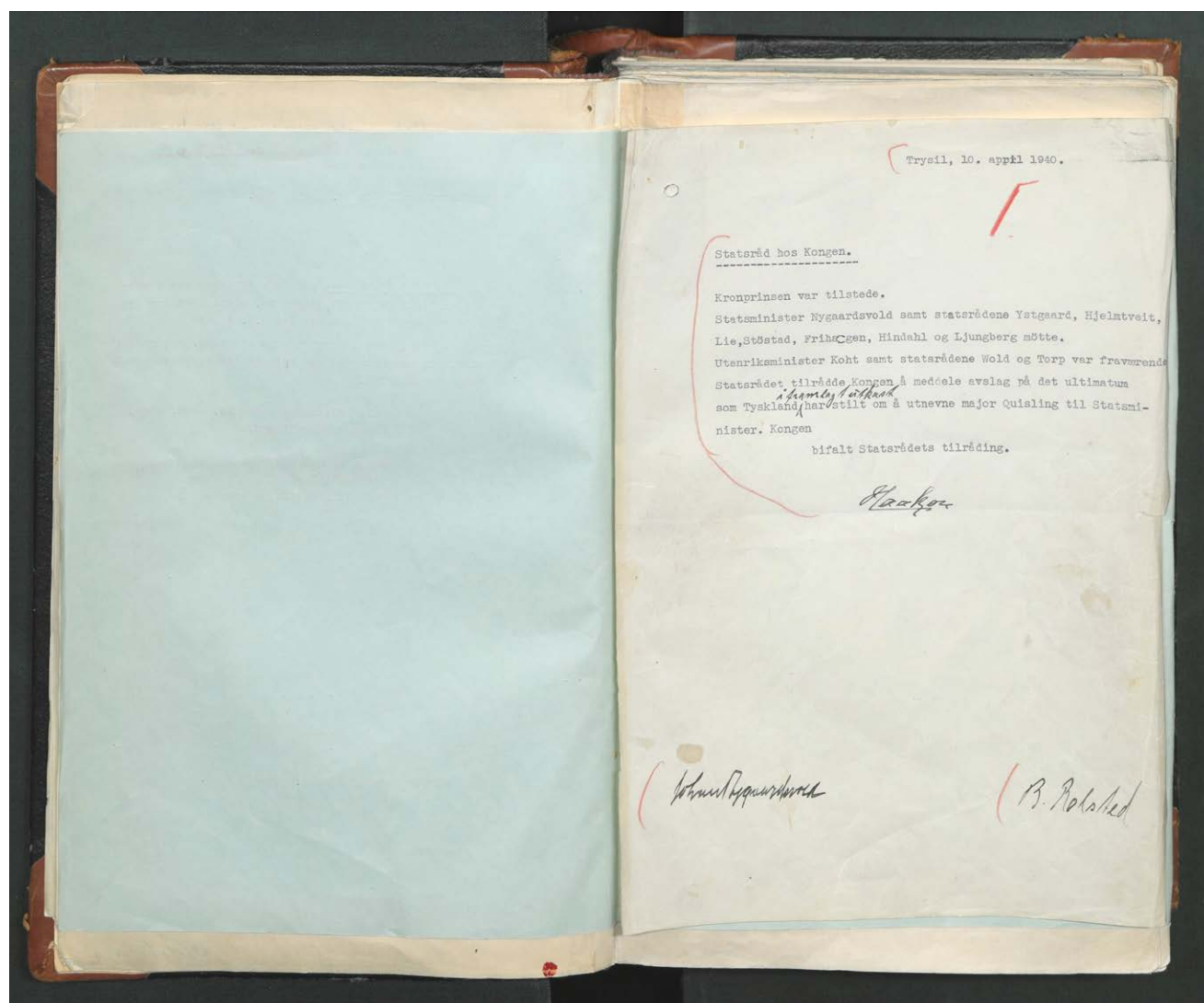
Etter at regjeringen og kongen hadde forlatt Oslo, utnevnte Vidkun Quisling seg til leder for en ny regjering og erklærte i en radiotale at regjeringen Nygaardsvold hadde trått tilbake. Quisling som ledet det perifere partiet Nasjonal Samling, foretok slik et regulært statskupp. Selv om statskuppet kom overraskende også på mange i den tyske legasjonen, stilte Hitler seg bak Quisling. Curt Bräuer forlangte derfor på nytt å snakke med Kongen. Et møte kom i stand i Elverum ved 15-tida 10. april der både utenriksminister Halvdan Koht og Kongen møtte. Bräuer krevde da ikke bare at nordmennene skulle overgi seg, men også at Kongen skulle utnevne en ny regjering under ledelse av Quisling. Verken Kongen eller Koht ville ta stilling til Bräuers forslag uten at regjeringen ble konsultert.

Dette danner bakgrunnen for det statsråd, som etter Kongens ønske, ble holdt samme kveld i Nybergsund etter at Kongen hadde returnert dit. Ifølge referat fra daværende kirke- og undervisningsminister Nils Hjelmtveit understreket Kongen overfor regjeringen at han ikke kunne bøye seg for de tyske kravene. ”Jeg kan ikke utnevne Quisling, som jeg vet ingen tillit har verken i vårt folk som helhet, eller i dets representasjon, Stortinget,”. Hvis regjeringen ville gå med på tyskernes krav ”- så er det ingen annen utvei for meg enn å abdisere.

Kongens synspunkter fikk full støtte av regjeringen. Denne kunne ikke gå med på at Quisling ble utnevnt til statsminister og dannet egen regjering. Kongens ”nei” og regjeringens tilslutning ble utformet som en kongelig resolusjon og undertegnet av kongen og

statsministeren på vanlig måte. Avslaget som ble meddelt Curt Bräuer innebar i realiteten en krigserklæring mot tyskerne.

Dokumentet som senere er blitt omtalt som "Kongens nei" fikk stor betydning for den videre utvikling av krigen i Norge. Dette er det fremste dokumentet fra regjeringen som ga legitimitet til aktiv motstand mot tyskerne. Det ble senere også et viktig dokument i holdningskampen under den tyske okkupasjonen og ble på mange måter et symbol på den motstand som ble ytet av de legitime norske myndigheter 1940-1945.

Kongens "nei" 10. april 1940.

Kongens "nei" har gått inn i den norske "fortelling" om den andre verdenskrig 1940-1945. Det har hatt betydning for norsk etterkrigshistorie langt utover dets enkle form. Gjennom å yte aktiv motstand mot de tyske kravene virket kongehuset samlende på landet både under krigshandlingen og den etterfølgende okkupasjon. Det gjorde også sitt til at oppslutningen om det norske monarkiet ble så stor etter 1945.

Dokumentet er på én side. Det inneholder den eneste kongelige resolusjon som ble vedtatt i

forbindelse med den norske regjerings statsråd på Nybergsund 10. april 1940. Dokumentet er undertegnet av kong Haakon VII, statsminister Johan Nygaardsvold og statsrådsekretær Bredo Rolsted. Dokumentet fulgte med regjeringen over til England og ble brakt tilbake til Norge sammen med regjeringens arkiver i 1945.

I 1945 ble dokumentet brukt i rettssaken mot Vidkun Quisling. Det ble derfor ikke bundet inn sammen med de øvrige kongelige resolusjoner. I straffesaken mot Quisling ble dokumentet påført dokumentnummer 1 og enkelte streker med rød skrift. Det ble returnert til Statsministeren av Lars L'Abée-Lund 26. september 1949 og avlevert til Riksarkivet fra Statsrådssekretariatet 3. oktober samme år. Dokumentet ble deretter plassert i et oversendelsesomslag som er limt inn i statsrådsprotokollen. Det var opprinnelig limt til omslaget i ryggen, men ligger nå løst fordi det stadig er blitt anvendt i utstillinger og omvisninger. Det er noe bøyd og slitt i høyre kant.

I samme resolusjonsprotokoll finnes også to kopier av dokumentet. Den ene kopien som er en fotostatkopi, bærer preg av å ha vært utsatt for ild. Den andre kopien er en bekreftet avskrift av dokumentet (antagelig av den ødelagte fotostatkopien). Den opprinnelige kopien ble oversendt til det nazifiserte Statsrådssekretariatet av tidligere statsrådsekretær Bredo Rolsted 21. januar 1942. Til tross for at kopiene proveniensmessig tilhører NS-administrasjonens arkiv, er de plassert sammen med originaldokumentet.

Det finnes gjengitt og omtalt i

A thousand Years of History. Documents from Norwegian Archives Riksarkivarens skriftserie 33, Oslo 2010

Ole Kolsrud, En splintret stat. Regjeringskontorene 1940-1945, Oslo 2004.

Riksarkivets skolenettsted www.kildenett.org/ ”Kongens nei”.

Digitalarkivet

Digitalarkivet og kopien

Arkivportalen